

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ІННОВАТИКА
У ВИХОВАННІ**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Засновано у 2015 році

Рівне – 2015

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 1 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 288 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступники головного редактора: **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, Вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, доктор габілітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

Члени редколегії:

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Вербець В. В., доктор педагогічних наук, професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Войтович І. С., доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних засобів навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Лісова С. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Карпенчук С. Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Федеяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Шугаєва Л. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Бісовецька Л. А. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ;

Дупак Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Упорядники: проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Пустовіт Г.П.** - доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №9 від 24 квітня 2015 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

ЗМІСТ

Передмова	6
Бех І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання	7
Пустовіт Г.П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання	14
Павелків Р.В. Структура, зміст та детермінанти морального розвитку особистості: ретроспекція та перспективи	24
Петренко О.Б. Інноватика у вихованні: засадничі положення	38
Карпенчук С.Г. Мета виховання як соціально-педагогічна стратегія	48
Кристочук Т.Є. Особливості формування готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності та виховання учнів у країнах західної Європи	59
Лісова С.В. Проектування інноваційних педагогічних систем підготовки фахівців у галузі технологічної та професійної освіти	70
Литвиненко С.А., Кіт Н.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів у процесі педагогічної практики: рефлексивний підхід	78
Баліка Л.М. Екстраполяція досвіду роботи шкільної бібліотеки у процесі розвитку інтересу до читання	86
Бісовецька Л.А. Українські мультфільми як засіб морального виховання дітей	93
Бричок С.Б., Павелків О.М. Роль психолого-педагогічної діагностики у проектуванні виховної діяльності педагога	103
Гринькова Н. Формування моральної вихованості молодших школярів: теоретичний та практичний аспекти	111
Дупак Н.В. Інноваційна діяльність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя	119
Кособуцька Г.П. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі	127
Сергеєва Н.В. Соціально-психологічний аналіз проблеми ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків	139
Сойчук Р.Л. До проблеми сутності національного самоствердження особистості	147
Стельмашук Ж.Г. Екстраполяція досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняних шкіл в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) у сучасну систему освіти і виховання	157
Ціпан Т.С. Сюжетно-рольові ігри як засіб громадянського виховання	170

Доробки молодих науковців

Беднарська А.А. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо естетичного виховання: актуалізація досвіду	181
Вознюк М.О. Організація превентивного виховання в загальноосвітній школі: управлінський аспект	186
Єрмейчук В.І. Розвиток В. О. Сухомлинським індивідуалізованого підходу до важких дітей	192
Зінченко А.В. Морально-ціннісні орієнтації як умова формування гуманістичного спілкування молодших школярів	198
Зубок О.В. Засади розвитку креативних здібностей школярів	205
Карпович Ю.В. Психолого-педагогічні особливості виховання дисциплінованості учнів молодшого шкільного віку	212
Кличко А.О. Теоретичні основи виховання національної гідності молодших школярів у позаурочній діяльності	221
Кондратюк К.С. Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки	229
Конончук Д.В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до природи в позаурочний час	235
Корпан І.В. Обґрунтування та змістова характеристика готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з інтелектуально обдарованими учнями	241
Марієн Ю.С. Зміст та особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики	247
Мацько О.В. Виховне середовище як засіб формування культури здоров'я у молодших школярів	253
Нікітчук А.О. Вікові аспекти громадського виховання учнів молодшого шкільного віку	259
Полюхович М.І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі	265
Сінокоп О.В. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів початкових класів	274
Якимець М.Г. Проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньої творчості учнів	281
Відомості про авторів	287

Г. П. Кособуцька

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Анотація. У статті розкрито сутність понять «національне виховання», «національно-патріотичне виховання», «патріотизм»; запропоновано опис змістового наповнення програми, яка містить систему блоків, побудованих на основі формування національно-патріотичних цінностей та якостей; представлено основні структурні компоненти, базові рівні патріотичної вихованості підлітків із характеристикою критеріїв та показників; вмотивовано зв'язок між ними, який визначає специфічні особливості структурно-логічної моделі організації та забезпечення національно-патріотичного виховання; підкреслено ефективність впровадження активних форм і методів; зосереджено увагу на провідних мотивах, що спонукають вихованців до позакласної діяльності національно-патріотичного змісту.

Ключові слова: національні цінності, національне виховання; патріотичне виховання, національно-патріотичне виховання, патріот, патріотизм, позакласна робота.

Постановка проблеми. Процес розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави пов'язаний із становленням в Україні громадянського суспільства, він передбачає докорінне переосмислення національно-патріотичного виховання підлітків як особливої категорії школярів. Саме в сучасному навчально-виховному закладі мають бути створені всі умови для оволодіння особистістю системою національних, загальнолюдських цінностей формування патріотизму, відповідальності за долю нації, держави, розвитку психологічної готовності та практичної здатності виконувати громадянські обов'язки, передбачені Конституцією та законодавством України, у мирний та військовий час.

Актуальності набувають завдання відродження національно-етнічного самоусвідомлення підлітків, формування в них почуття національної гідності, подолання переконань меншовартості й провінційності, зневіри у краще майбутнє, утвердження історичної пам'яті, любові до своєї мови, історії, культури, національних і державних символів.

Національно-патріотичне виховання підлітків у позакласній роботі має особливе значення для розвитку почуття патріотизму, що є складовою національного світогляду особистості. Тільки на його основі закріплюється любов до Батьківщини, українського та інших народів, готовність до героїчних вчинків і жертви, формуються почуття відповідальності за могутність і незалежність, збереження духовних і матеріальних цінностей, розвивається активно-творча, національно-патріотична діяльність особистості школяра.

Проте аналіз психолого-педагогічної літератури, практики позакласної виховної діяльності загальношкільних навчальних закладів свідчить, що проблема національно-патріотичного виховання підлітків не знаходить належного відображення. Дослідження переконують, що не всі вчителі вивчають інтереси, запити, здібності підлітків, визначають критичні і ризиковані умови залучення їх до підготовки і проведення традиційних та інноваційних форм позакласної виховної роботи національно-патріотичного змісту. Недостатньо забезпечується комплексна, системна і цілеспрямована діяльність школи, сім'ї, органів державної влади, громадських дитячих і молодіжних організацій, інших соціальних інститутів щодо формування у підлітків високої патріотичної свідомості, обов'язку захисту національних інтересів, цілісної

незалежності України. Епізодично в зміст національно-патріотичного виховання включається формування культури міжетнічних відносин, яке не завжди проявляється в повазі інтересів, прав, самобутності національних меншин, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними групами.

Метою статті є визначення організаційно-педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі, представлення опису сутності формування у них патріотичної свідомості, цінностей, якостей, почуттів, системи патріотичних мотивів поведінки на основі аналізу наукових положень і педагогічної практики, визначення перспектив використання основних ідей формування патріотизму в сучасних навчальних закладах різного типу.

Сучасне розуміння національно-патріотичного виховання зумовлене соціальним замовленням Української держави в галузі освіти й виховання, яке конкретизується у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та ін. У названих нормативно-правових документах зазначається, що головною метою української системи освіти і виховання є створення умов для формування особистості професіонала-патріота країни, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації, чітко орієнтується в сучасних реаліях і перспективах розвитку держави, має патріотичні почуття, осмислення нерозривної єдності з патріотизмом попередніх поколінь, прагнення зайняти у житті і суспільстві провідне місце. Таким чином, проблема національно-патріотичного виховання певною мірою розглядається на державно-програмному та концептуальному рівнях.

Ще з часів античності етносоціальні явища виховання – ідеї служіння державі, громадянськості, патріотизм, свобода – утверджувалися як сенс життя людини (Сократ, Платон, Аристотель). Вітчизняна наука відводить чільне місце фундаментальним поняттям «етнічна ідеологія», що відображена в давньоукраїнській міфології, фольклорі, народному мистецтві, символіці, народній педагогіці. Біля витоків національно-патріотичного виховання стояли вітчизняні мислителі, філософи, історичні діячі, педагоги. Основні проблеми світобудови, державної влади, сутності людини і моральності розглядав Володимир Мономах у «Повчанні» – найбільш відомому творі, заповіті дітям. Гуманісти епохи Відродження Дж. Бруно, Леонардо да Вінчі, Т. Кампанелла, М. Копернік, Піко делла Мірандолла, М. Монтень, Т. Мор, Ф. Рабле та ін. утверджували гуманітарний простір виховання дітей та молоді відповідно до завдань держави.

Концепцію світогляду українців, формування державницької волі, «педагогіки серця», «спорідненої» діяльності людини сформулював філософ Г. Сковорода. Фундатори української державності Т. Шевченко, Леся Українка, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, Д. Донцов, В. Винниченко спрямували проблематику патріотизму в теоретичні положення відродження національної свідомості, усвідомлення загальнокультурних, міжнаціональних відносин, концентроване вираження національно-патріотичного виховання підрастаючого покоління.

Провідне місце у розвитку теорії і практики національно-патріотичного виховання підлітків займають праці К. Ушинського. Він вважав, що справжня любов до Батьківщини повинна поєднуватися із знанням мови, мистецтв, кращих традицій, звичаїв, обрядів народу. Утверджуючи ідею народності виховання, він підкреслював: «Національний характер, національна душа, національний спосіб життя є ґрунтом, у якому корениться народність» [9].

Концепція виховання від родинно-родового до державного знаходить своє відображення у наукових дослідженнях С. Русової: «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу» [8, с. 12]. Педагогічна спадщина Г. Ващенка розкриває виховний ідеал, який базується на тих

цінностях, які характеризують історичні випробування українців, найбільше відповідають ментальності народу, законам правди і добра, плекають кращі національні традиції.

Великий педагог А. Макаренко вважав, що дитячий виховний колектив є складовою частиною суспільства і успіх його діяльності можливий тільки в тому випадку, коли підлітки повсякденно виховуються в душі беззавітної любові до своєї Батьківщини.

Цінним джерелом для розвитку сучасної теорії і практики національно-патріотичного виховання є педагогічна спадщина В. Сухомлинського. Провідною ідеєю патріотичного виховання, на його думку, є «синівська вірність Вітчизні, землі, де народився і осмислив себе».

Про актуальність проблеми національно-патріотичного виховання свідчить посилена увага до неї з боку сучасної вітчизняної педагогічної науки. Аналіз науково-педагогічних джерел дає змогу констатувати, що теоретичні положення національно-патріотичного становлення підлітка розробили М. Боришевський, А. Бойко, В. Оржеховська, І. Ковальська, В. Рибалко, К. Чорна; сутність національно-патріотичного виховання розкрито в працях О. Вишневського, В. Кузя, Ю. Руденка, Б. Ступарика; впровадження інноваційних форм в позаурочній діяльності обґрунтоване в дослідженнях О. Петренко, І. Кона, О. Киричука, Д. Колесова, І. Мягкова, С. Максименка; ідеї формування патріотизму як складової світогляду визначені психологами С. Рубінштейном, Г. Баллом, А. Здравомисловим, Л. Виготським, В. Каюковим; на доцільність використання матеріалів народознавчого характеру у патріотичному вихованні учнів середнього шкільного віку переконливо вказують С. Сявакко, Т. Дем'янюк, З. Сергійчук, Р. Петронговський; у низці психолого-педагогічних досліджень І. Беґа знаходимо механізм формування вихованця як незалежної особистості, здатної прийняти на себе відповідальність перед суспільством за себе, за інших, за справу [1].

Таким чином, із психолого-педагогічної точки зору національно-патріотичне виховання розглядається як складне явище – феномен національного і патріотичного життя людини в суспільстві, який відображається в особистісній та суспільній свідомості, об'єднуючи їх та одночасно виступаючи вирішальним чинником усвідомлення особистістю національних цінностей: любові до Батьківщини, історії, культури свого народу, віри в його духовну силу і покликання. Автор С. Гончаренко вважає, що національне виховання – це «історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямована на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь». А патріотизм – «соціально-історичне явище, одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, важлива складова виховної діяльності школи, спрямована на формування патріотичних поглядів і переконань» [3, с. 229, 249].

Насамперед національно-патріотичне виховання – це вироблення в особистості підлітка потреби активно діяти для влаштування власного життя, розбудови держави, проявляти, оцінювати, аналізувати власні та людські вчинки, якості, суспільно-політичні явища з точки зору патріотизму і національних цінностей. Водночас національно-патріотичне виховання підлітків є одним із дієвих чинників, мета, зміст, завдання, основні складові якого дають можливість формувати освіченого, переконаного, відданого народу активного конкурентоспроможного патріота, здатного жити і працювати в умовах демократії, в обстановці зростаючої економічної і суспільної відповідальності за себе і свою державу [5].

Практично зазначені умови можуть реалізуватися через застосування програми психолого-педагогічного вивчення особистості підлітка та складання характеристики саме тих його національно-патріотичних особливостей, врахування яких має першочергове значення у системі позаурочної діяльності учнів. Орієнтовна програма може мати наступне змістове наповнення:

1. Загальні відомості про підлітка: стан здоров'я, загальний фізичний, психічний, психологічний, соціальний розвиток; почуття, переживання, переконання, що відображають сформованість національної самосвідомості, патріотизму.

2. Гордість за належність до українського народу; ціннісні ставлення: до Батьківщини, її символів, оберегів, історичних культурних і духовних надбань рідного краю; себе, сім'ї, родини, природи, праці, мистецтва; знання та володіння українською мовою; рівень національно-патріотичної вихованості; здатність до ініціативи в різних суспільно корисних акціях; стан національно-патріотичного виховання в родині.

3. Навчальна діяльність учня: загальна успішність, ставлення до навчання як основного обов'язку; розвинене почуття гордості за свій народ; інтереси, потреби, здібності, таланти, використання їх у позакласній роботі; повага до батьків, знання родинних реліквій, звичаїв та обрядів, традицій сільської (міської громади); рівень культурознавчих компетентностей.

4. Сформованість уявлень підлітка про моральні норми, погляди, судження та еталони взаємин із ровесниками та дорослими; законслухняність проектування власної національно-патріотичної життєтворчості в позаурочний час.

5. Трудова діяльність підлітка: мотиви та позитивне ставлення до різновидів позакласної діяльності; праці; правова грамотність із питань праці; рівень професійного самовизначення; відповідальність за результати власної та праці однолітків; усвідомлення значущості праці в житті людини.

6. Система знань підлітка про природу, сформованість готовності до правильної взаємодії з навколишнім світом; інтерес до пізнання природи, мотивація до природоохоронної діяльності; чіткість уявлень про екологічні проблеми держави.

7. Висновки, в яких вказується: місце та роль особливостей формування особистості-патріота; перспектива подальшого розвитку патріотизму підлітка; психолого-педагогічні рекомендації щодо формування патріотичних почуттів, якостей та цінностей особистості [6].

Реалізацію програми слід проводити з урахуванням особливостей вікового розвитку учнів середнього шкільного віку, у комплексі застосовувати відповідні методики. Всебічне вивчення підлітка допомагає визначити, з чого розпочати реалізацію завдань національно-патріотичного виховання у позакласній роботі, які форми, методи, прийоми і засоби доцільно використовувати. Значна увага повинна надаватися створенню чіткої структурно-логічної моделі національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі. У ній визначена мета, завдання, конкретизовані цілі, психолого-педагогічні та конкретно-технологічні принципи, форми, методи, види діяльності, результати, основні організаційно-педагогічні умови та шляхи підвищення ефективності національно-патріотичного виховання, його науково-методичне забезпечення і практична реалізація [7].

Щоб прогнозувати результати виховного процесу, необхідно знати рівень патріотичної вихованості кожного підлітка за компонентами: когнітивним, емоційно-мотиваційним, операційно-діяльним. Когнітивний компонент патріотизму виражається у пізнанні підлітками атрибутів своєї держави, розумінні своїх прав і обов'язків, прийнятті нинішнього напрямку розвитку України та віри у власні сили для саморозвитку та всілякого сприяння зміцненню державності і суспільного добробуту. Водночас цей компонент виражається у здатності особистості підлітка до включення у діяльність із глибокого пізнання культури і традицій свого краю з метою збереження і примноження цих надбань для майбутніх поколінь.

Емоційно-мотиваційний компонент патріотизму виражається, передусім, у бажанні підлітків активно включатися в пошуково-краєзнавчу діяльність зі збереження історичної пам'яті свого рідного краю, пам'яток культури, визначних особистостей конкретного регіону, країни. Такі мотиви пробуджують у них прагнення до самореалізації, взаємодопомоги, бажання бути потрібним і корисним людям. У результаті сформованості ці мотиви патріотичного спрямування дозволяють підліткам не тільки включатися в різноманітні види діяльності, але й стають їхньою потребою.

В операційно-діяльнісному компоненті патріотизму є альтруїстично-волонтерська та пошуково-дослідницька діяльність із метою збереження пам'яток культури рідного краю, регіону, країни. Також суттєвими є уміння міжособистісної взаємодії, ідентифікації, емпатії, милосердя, добротності

Модель патріотичної вихованості підлітка включає наявність і рівень сформованості у нього суспільно значущих якостей та цінностей. Для визначення порівняльних даних та з метою найраціональнішого використання форм, методів, прийомів, засобів виховного впливу на особистість, доцільно розглядати три рівні їх патріотичної вихованості: високий, середній, низький. Зокрема, орієнтовна характеристика підлітка високого рівня патріотичної вихованості: володіє системою знань про свій народ, націю, Батьківщину, її історію, культуру, науку, освіту; має високий рівень національної свідомості; з повагою ставиться до національних цінностей: мови, культури, національного мистецтва, історії, території; уміє ідентифікувати себе зі своїм народом; володіє внутрішньою потребою відстоювати державну незалежність України; примножувати духовну і матеріальну культуру рідного народу; має сформоване почуття обов'язку і відповідальності перед державою і самим собою; добровільно бере активну участь у громадській діяльності, справах патріотичного змісту. Підліток середнього рівня патріотичної вихованості: має знання про державу; національно свідомий; знає народні традиції, звичаї та обряди; поважає національні цінності; не завжди виявляє інтерес до національного мистецтва, культури, історії; усвідомлює свою національну належність, але не завжди відчуває потребу служити рідному народу; епізодично намагається примножувати його духовну і матеріальну культуру; ситуативно проявляє почуття обов'язку і відповідальності перед самим собою і державою; іноді пасивний у громадській діяльності; участь у виховних справах патріотичного змісту бере здебільшого за порадою педагога. Підліток низького рівня патріотичної вихованості: має недостатні знання про свій народ, націю, державу; відзначається незначним рівнем національної свідомості; байдужий до всього національного, іноді з презирством ставиться до мови, культури, звичаїв свого народу; недостатньо усвідомлює свою національну належність; не відчуває потреби служити народу, примножувати духовні та матеріальні цінності; не має сформованого почуття обов'язку і відповідальності перед собою, суспільством; бере участь у виховних справах патріотичного змісту тільки під тиском педагога або ровесників.

Таким чином, високий рівень патріотизму характеризується стійкою мотивацією в підлітків, бажанням включатися в навчальну та інші види діяльності патріотичного спрямування, творчим пізнанням себе і суспільства, держави загалом, високим усвідомленням своєї ідентичності з рідним народом та творчими вміннями, які дозволяють виявляти бажання і готовність до розбудови держави. Середній рівень характеризується вибірковою мотивацією, яка дозволяє достатньо пізнавати взаємозалежність своїх прав і обов'язків, визначальних атрибутів державності та характеризується продуктивним пізнанням світу і себе в ньому. Їхні уміння є продуктивними, оскільки беруть участь у всіх видах практичної діяльності і чітко усвідомлюють свою життєву позицію. Низький рівень вираження патріотизму підлітків окреслюється ситуативною мотивацією до їх включення у запропоновані, а не творчі види діяльності; репродуктивним пізнанням законів, атрибутів державності; нечітким усвідомленням взаємозв'язку з культурою, звичаями і традиціями рідного народу, а також незначними вміннями, що проявляються в обмежених видах діяльності, особливо в позаурочний час.

Ефективність національно-патріотичного виховання в позакласній діяльності підлітків значною мірою залежить від добору форм його організації. Серед форм пріоритетна роль належить активним, впливовим, результативним, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і спрямовані на формування критичного мислення, ініціативи й творчості особистості. До таких форм належать: соціально-проектна діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціодрами, соціально-психологічні тренінги; інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, інтелектуальні, військово-спортивні ігри; духовний, демократичний,

сократівський, філософський діалоги; колективні творчі справи; диспути, дискусії, семінари; участь в акціях, вахтах пам'яті, добродійності; відвідування місць історичних подій і збір документів та матеріальних пам'яток; виготовлення щомісячного історичного календаря; влаштування виставок, організація презентацій; походи, мандрівки, заочні екскурсії; випуск плакатів, буклетів, газет за матеріалами пошукової діяльності; залучення до суспільно-громадських акцій, марафонів; участь у роботі шкільних гуртків, етнографічного та фольклорного ансамблів, патріотичних клубів, товариств, центрів, об'єднань тощо.

Результативність формування патріотизму зумовлюється цілою низкою педагогічних умов, які є необхідними на певних етапах проведення позакласної виховної роботи. Головними з них слід вважати: тісний зв'язок різновидів форм із життям і повсякденною діяльністю підлітків, оскільки відособлені, відірвані від життя форми неминуче призводять до поверхневого ставлення до життя, виключення патріотичного змісту виховної роботи; сприяння патріотичному вихованню підлітків у активній діяльності з метою виявлення їх особистого ставлення до подій, людей, фактів; слід зауважити, що у процесі творчої діяльності підлітків формуються необхідні уміння та навички, нагромаджуються відповідні знання, життєвий досвід, встановлення ділових контактів і створення неформальних взаємин в учнівських колективах; відсутність шаблонного копіювання форми і механічного перенесення її в той чи інший шкільний колектив, якою б захоплюючою, цікавою і виразною вона не була; при виборі конкретної форми патріотичного виховання слід виходити із завдань, що стоять перед підлітками, враховуючи місцеві традиції, особливості подій, що відбуваються в країні; тісний зв'язок організаційних, комунікативних, творчих форм національно-патріотичного виховання, оскільки різноманітність форм, об'єднаних в певну систему, може принести високі виховні результати.

У процесі формування патріотичних рис та якостей особистості варто звернути особливу увагу на добір методів виховної діяльності, які стимулюють процес засвоєння патріотичних знань, вироблення волі в їх практичній діяльності, що передбачає поєднання знань та переконань. В організації національно-патріотичного виховання підлітків в позакласній роботі необхідно брати до уваги, що основний методичний прийом, який має обов'язково застосовуватися педагогами, – це особистісно орієнтований підхід до учня, сутність якого полягає в забезпеченні поступального зростання, досягненні вищого рівня сформованості цінностей та гармонії його національно-патріотичного розвитку [1].

Таким чином, національно-патріотичне виховання підлітків – це комплексна, системна діяльність органів державної влади, загальноосвітніх навчальних закладів, сім'ї, громадських організацій, інших соціальних інститутів, спрямована на виховання відданості цінностям демократії, свободи у виборі власних світоглядних позицій, прагнення активно вникати в державотворчі процеси, життя сільської чи міської громади.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання. – К., 2008. – Вип. 12. – С. 5-17.
2. Вишневський О. І., Кобрій О. М., Чепіль М. М. Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій / За ред. О. І. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Концепція національного виховання: [схвалена Всеукраїнською пед. радою працівників освіти 30 червня 1994 р.] / І. Д. Бех, П. М. Щербань, Т. Д. Дем'янюк та ін. // Освіта. – 1994. – 26 жовт.; Поч. шк. – 1996. – № 2. – С. 48-52.
5. Мазепа О. Є. Ціннісні орієнтації підлітків. Аналіз результатів емпіричного дослідження / О. Є. Мазепа // Соціально-психологічні знання: актуальність теорії і практики. – К.: Український центр духовної культури. – 1997. – № 9. – С. 33-34.

6. Обласна програма національного виховання учнівської молоді Рівненщини на 2008-2020 роки / М. А. Віднічук, О. Ю. Данильчук, Г. І. Ситник. – Рівне: РОІППО, 2007. – 23 с.
7. Петренко О. Б. Впровадження інноваційних форм національно-патріотичного виховання в позаурочній діяльності учнів сучасної школи / О. Б. Петренко, Г. С. Дежнюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне: РДГУ, 2002. – Вип. 33. – С. 49-51.
8. Русова С. Ф. Нова школа соціального виховання / С. Ф. Русова // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С. 12-43.
9. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення / Б. М. Ступарик / Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bekh I. D. Pochuttia gidnosti u dukhovnomu rozvytku osobystosti / I.D. Bekh // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditey ta uchniv'skoi molodi : zb. nauk. pr. / In-t problem vykhovannia. – K., 2008. – Vyp. 12. – P. 5-17. (in Ukrainian)
2. Vyshjnevsky O. I., Kobriy O. M., Chepil' M. M. Teoretychni osnovy pedagogiky: Kurs lectsiy / Za red. O. I. Vyshnevskogo. – Drohobych: Vidrozhennia, 2001. – 268 p. (in Ukrainian)
3. Honcharenko S. U. Ukrainsky pedagogichnyi slovnyk / S. U. Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 p. (in Ukrainian)
4. Kontsepsiia national vykhovannia : [shvalena Vseukrains'kou ped, radou pratsivnykiv osvity 30 chervnia 1994 r.] / I. D. Bekh, P. M. Cherban', T. D. Dem'ianyuk ta in. // Osvita. – 1994. – 26 zhovtnia.; Poch. Shk. – 1996. – № 2. – P. 48-52. (in Ukrainian)
5. Mazepa O. Ye. Tsinnisni orientatsii pidlitkiv. Analiz resultativ empirychnogo doslidzhennia / O.Ye. Mazepa // Sotsial'no-psykhologichni znannia: actual'nist' teorii i practyky. – K.: Ukrainskyi tsentr dukhovnoyi kultury. – 1997. – № 9. – P. 33-34. (in Ukrainian)
6. Oblassna programma natsionalnoho vykhovannia uchnivskoi molodi Rivnenshchyny na 2008-2020 roky / M. A. Vidnichuk, O. Yu. Danyl'chuk, H. I. Sytnyk. – Rivne: ROIPPO, 2007. – 23 p. (in Ukrainian)
7. Penrenko O. B. Vprovadzhennia innovatsiynykh form natsional'no-partiotychnoho vykhovannia v pozaurochniy dial'nosti uchniv suchasnoi shkoly / O. B. Petrenko, G. S. Dezhnyuk // Onovlennia zmistu, form I metodiv navchannia ta vykhovannia v zakladah osvity: zb. nauk. pr.: nauk. zap. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. – Rivne: RDHU, 2002. – Vyp. 33. – P. 49-51. (in Ukrainian)
8. Rusova S. F. Nova shkola sotsial'noho vykhovannia / S.F. Rusova // Ukrainskiy osvitniy zhurnal. – 1994. – № 1. – P. 12-43. (in Ukrainian)
9. Stuparyk B. M. Natsional'na shkola: vytoky stanovlennia / B. M. Stuparyk / Navchal'no-metodychnyi posibnyk. – K.: IZMN, 1998. – 336 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятий «национальное воспитание», «национально-патриотическое воспитание», «патриотизм», «патриот»; предложено описание содержательного наполнения программы, которая включает систему блоков, построенных на основе формирования национально-патриотических ценностей и качеств; представлены главные структурные компоненты, базовые уровни патриотической воспитанности подростков с характеристикой критериев и показателей; обоснована связь между ними, которая определяет особенности структурно-логической модели организации и обеспечения национально-патриотического воспитания; подчеркнута эффективность внедрения активных форм и методов; обращено внимание на главные мотивы активного участия школьников во внеклассной деятельности национально-патриотического содержания.

Ключевые слова: национальные ценности, национальное воспитание, патриотическое воспитание, национально-патриотическое воспитание, патриотизм, внеклассная работа.

Summary. The essence of the notions “national upbringing”, “national-patriotic upbringing”, “patriotism” are revealed; the description of the author’s program, that consists of the system of blocks, which are built on the basis of forming national-patriotic values and qualities in teenagers are presented; the basic structure components, basic levels of patriotic breeding of teenagers with the characteristics of criteria and indexes are lighted; the links which define specific peculiarities of the structure-logical model of organization and ensuring national patriotic upbringing are grounded; the effectiveness of application of active forms and methods is emphasized; the attention is oriented on the basic motives which incite teenagers to take part in the extra-curricular national-patriotic activity.

Ключові слова: national values, national upbringing, patriotic upbringing, national patriotic upbringing, patriot, patriotism, extracurricular activity.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2015